

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ТА ІНОЗЕМНИХ МОВ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

*- педагогіка - психологія - мовознавство -
- методика викладання - філософія -
- історія - соціологія - політологія -*

Серія: Соціально-гуманітарні науки

Випуск № 3 • 2014 р.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
MINISTRY OF AGRARIAN POLICY AND FOOD OF UKRAINE
VINNYTSIA NATIONAL AGRARIAN UNIVERSITY
UKRAINIAN AND FOREIGN LANGUAGES DEPARTMENT

SCIENTIFIC NOTES

*- pedagogics - psychology - linguistics -
- teaching methodology - philosophy -
- history - sociology - politology -*

Series: Socially-humanitarian sciences

Issue № 3 • 2014

УДК 378:37.013:371.315
ISBN

ББК 74.58
Н 34

Редакційна колегія / Editorial Board

- Калетнік Г.М.** – доктор економічних наук, професор, дійсний член (академік) НААН України, президент ВНАУ (головний редактор)
Джеджула О.М. – доктор педагогічних наук, професор, ВНАУ (заступник головного редактора)
Тимкова В.А. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української та іноземних мов ВНАУ (заступник головного редактора)
Кравець Р.А. – кандидат педагогічних наук, ВНАУ (відповідальний секретар)
- Kaletnik H.M.** – Doctor of Economic Sciences, professor, academician of NAAS of Ukraine, President of VNAU (chief editor)
Dzhedzhula O.M. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, VNAU (assistant chief editor)
Tymkova V.A. – Candidate of Philological Sciences, assistant professor, Head of Ukrainian and Foreign Languages Department, VNAU (assistant chief editor)
Kravets R.A. – Candidate of Pedagogic Sciences, VNAU (executive editor)

Члени редакційної колегії / Editorial Staff Members

- Романишина Л.М.** – доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, Хмельницький національний університет
Вачевський М.В. – доктор педагогічних наук, професор, академік АН ВО України, член Національної спілки журналістів України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Левчук К.І. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та філософії, ВНАУ
Легун Ю.В. – доктор історичних наук, професор, ВНАУ
Капранов О.П. – доктор філософії, доцент кафедри англійської мови Стокгольмського університету, Швеція
Курлянд З.Н. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, Державний заклад „Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського“
Мельничук І.М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних дисциплін, ДВНЗ „Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України“
Петрук Н.К. – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, ХНУ
Тимошук Н.М. – кандидат філологічних наук, доцент, ВНАУ
Степанова І.С. – кандидат філологічних наук, доцент, ВНТУ
Матієнко О.С. – кандидат педагогічних наук, доцент, ВНАУ
Довгань Л.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, ВНАУ
- Romanyshyna L.M.** – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, Honoured Educator of Ukraine, Khmelnytskyi National University
Vachevskyi M.V. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, academician of ASHE of Ukraine, corresponding member of the National Union of Ukraine’s Journalists, Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko
Levchuk K.I. – Doctor of Historic Sciences, professor, Head of the Department of the Ukrainian History and Philosophy, VNAU
Lehun Yu.V. – Doctor of Historic Sciences, professor, VNAU
Alexander Kapranov – Doctor of Philosophy, assistant professor of the Department of the English Language, Stockholms Universitet, Sweden
Kurliand Z.N. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, Head of the Department of Pedagogy, State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynskyi”
Melnychuk I.M. – Doctor of Pedagogic Sciences, professor, Head of the Department of Philosophy and Social Subjects, SHEI “Ternopil State Medical University named after I.Ya. Horbachevskyi of MHP of Ukraine”
Petruk N.K. – Doctor of Philosophy, professor, Head of the Department of Social Work and Social Pedagogy, HNU
Tymoshchuk N.M. – Candidate of Philological Sciences, assistant professor, VNAU
Stepanova I.S. – Candidate of Philological Sciences, assistant professor, VNTU
Matienko O.S. – Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor, VNAU
Dovhan L.I. – Candidate of Pedagogical Sciences, assistant professor, VNAU

ЗМІСТ

Волошина О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ТАКТИЛЬНОЇ
ЛЕКСИКИ ТА ГУСТАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ УХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ
.....6

Дакалюк О.О.

СУЧАСНИЙ СТАН НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ У НЕМОВНИХ ВУЗАХ
.....16

Кравець Р.А.

МОДУЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
В АГРАРНОМУ ВНЗ
.....22

Манжос Е.О.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
.....35

Марлова А.С.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ОПРАЦЮВАННЯ ІНШОМОВНОЇ
ФАХОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ
МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ.....40

Матієнко О.С.

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ „ЕКОНОМІЧНА
КОМПЕТЕНТНІСТЬ”.....49

Обухова В.М.

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ ЗМІН
У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ НАШИХ
СУЧАСНИКІВ.....55

Перішко І.В.

УПРАВЛІННЯ МАРКЕТОЛОГАМИ ТУРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
РЕГІОНУ У СФЕРІ ТУРИСТИЧНИХ

ПОСЛУГ.....60

Сніговська О.В.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ
ІЗ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ ДІАЛОГУ
КУЛЬТУР.....66

Тимкова В.А., Марцінко Т.І.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ СУЧАСНОГО
АГРАРІЯ.....72

Хомяковська Т.О., Москаленко І.В.

СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ
ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ
У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ
МОВИ.....79

Ryabokon O., Koval I., Panchenko S., Polishchuk L.

LINGUISTIC PARALLELS IN SELF-TEACHING LANGUAGES.....88

Vasilenko G., Ryabokon O., Glavatska L.

LIFE-LONG SELF-TEACHING
LANGUAGES.....97

АНОТАЦІЇ.....1
05

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ.....

УДК 81'271:378

української

Тимкова В.А.,
завідувач кафедри

та іноземних мов, ВНАУ

Марцінко Т.І.,

викладач, ВНАУ

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ СУЧАСНОГО АГРАРІЯ

Постановка проблеми. Нині демократичний поступ українського суспільства потребує особистостей, здатних творчо мислити, швидко реагувати на нестандартні ситуації, віднаходити правильні шляхи для розв'язання питань, тому необхідно формувати ці якості у майбутніх аграріїв, зокрема на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) під час опрацювання фразеології обраного фаху. Професійна культура аграрія – це не тільки все те, що створено руками й розумом людини, а й вироблений роками спосіб суспільного поведіння, що відтворюється в конкретних ділових ситуаціях, де культура мовлення аграрія є його духовним обличчям.

Мовлення майбутніх фахівців аграрної галузі є невіддільною складовою їх успішного зростання. Курс української мови (за професійним спрямуванням) є нормативною навчальною дисципліною, яка вивчає норми сучасної української літературної мови з метою їх подальшого застосування у професійній діяльності аграрія. Передбачається, що в процесі вивчення згаданої дисципліни студенти-аграрії не лише заповнять лакуни, що утворилися під час вивчення української мови у загальноосвітній школі, але й вдосконалюватимуть уміння і навички щодо вироблення культури фахового мовлення, зокрема свідомого використання стійких зворотів мови (фразеологізмів) у фахових текстах.

Вивчення фразеологізмів у офіційно-діловому стилі переконує в тому, що вони, попри свою стійкість у всенародному мовленні, все ж підлягають певним, навіть досить розгалуженим змінам – структурно-семантичним і стильовим, адже цього вимагають реалії нашого українського сьогодення. Найбільш яскравого вияву фразеологізми набувають у живому мовленні народу що в усній, то і в писемній формі, адже справжнє життя слова здійснюється тільки в мові.

Фразеологія зростала на міцному фундаменті фольклористичних, етнографічних, особливо етнолінгвістичних, ґрунтовних філологічних дослідженнях О.О. Потебні, М.Ф. Сумцова, І. Я. Франка, М.І. Костомарова,

П.П. Чубинського, П.О. Куліша, Б.О. Ларіна. Іван Франко вважав фразеологію скарбом мови й народного досвіду, називав її “народним добром”, “коштовними перлинами”, цінував у ній здатність узагальнювати, часом дотепно і влучно, найсуттєвіше, бачив у ній уміння народу “образового мислення і висловлювання” своїх думок. Підгрунття вивчення надслівних утворень – “нерозкладних сполук” (як вдало зазначив О.О. Шахматов) – було закладене в працях О.О. Потебні, І.І. Срезневського. Вони дослідили синтаксичну природу словосполучень та стилістичні особливості стійких комплексів слів.

Актуальність дослідження зумовлена не лише його зверненням до надзвичайно популярної нині в лінгвістиці теми фразеології, а й необхідністю виховувати свідоме прагнення до вивчення мовного надбання рідної держави в офіційно-діловому стилі.

Метою науково-дослідницької розвідки є встановлення особливостей функціонування фразеологізмів у офіційно-діловому стилі української мови та їх роль у формуванні професійної культури мовлення аграріїв. Семантично фразеологічні одиниці, що набули широкого вжитку, надають змогу залучити їх до офіційно-ділового стилю української мови: *забезпечити розвиток, заявити свою волю, знайти спільну мову, зовнішній чинник, компетентна особа, надання чинності, здійснити масову роботу, провідна установа, у точному значенні словатощо.*

Фразеологізовані утворення суспільно-політичного дискурсу в тексті службового документа виконують не тільки комунікативну функцію, але також є одним із засобів впливу, а точніше – маніпулятивного впливу, який передбачає не лише повідомлення про політичну дійсність, а й її інтерпретацію, зокрема, її явну та приховану оцінку.

Культура мовлення тісно пов’язана й з культурою мислення. Адже якщо представник аграрної сфери чітко, логічно мислить, тоді й мовлення у нього зрозуміле, логічне. Якщо у людини немає логічної думки, якщо вона говорить про те, чого не розуміє або не знає, тоді й мовлення в неї плутане, беззмістовне, захаращене зайвими словами [5, 37].

На жаль, при використанні усталених зворотів трапляється чимало недоречностей. Часто-густо мовці не завдають собі клопоту віднайти в скарбниці української фразеології найкращий варіант, а вдаються до першого-ліпшого, що спаде їм на думку. Найчастіше це буває неоковирна

калька з російської мови. Скажімо, журналіст однієї з телепередач говорить: “Питання між кандидатами в депутати розподілилися *слідуючим чином*” (тобто дослівно перекладає рос. *следующим образом*). За лексико-фразеологічними нормами української мови треба казати: “*Запитання між кандидатами в депутати розподілено так*”.

Ситуацію, коли людина вважає, начебто досить змінити зовнішній вигляд або навіть поміняти вбрання – і відразу зміниться її сутність, росіяни характеризують приказкою *ворона в павлиньих перьях*. Невибагливі мовці і собі вживають *ворона в павиному пір'ї*, а тим часом українська мова на цей випадок має свою оригінальну приказку: *убрався в жупан – і дума, що пан*.

Фразеологічні одиниці є дуже важливим семантичним та стилістичним засобом. Одні фразеологізми спільні для багатьох мов. До таких належать вислови давньогрецькі (*ріг Амальтеї, яблуко розбрату*), євангельські (*шлях на Голготу, біблійні (дух і буква)*), літературні цитати (“*Спинись, хвилино, гарна ти!*”). Є фразеологічні звороти, належні тільки одній мові, і для відтворення позначуваних ними понять в інших мовах варто шукати рівноцінних відповідників.

В українських текстах можна прочитати: *задаватись метою, знищувати під корені й под*. Ніякого стосунку до української фразеології такі синтаксичні побудови не мають, позаяк у нашій мові їм відповідають – *ставити собі за мету, знищувати на пні*.

У царині фразеології, як і на рівні лексики, виявляється синонімічне багатство української мови. Скажімо, на позначення поняття “*людина невизначених здібностей, невиразної вдачі*” існують такі фразеологізми: *ні се ні те, ні риба ні м'ясо, ні рак ні риба, ні пес ні баран, ні пава ні тава, ні два ні півтора, ні Богові свічка ні чортові кочерга, ні швець ні жнець, ні грач ні помагач*. До *словатікати* є ціла низка фразеологічних висловів: *увіритися ногам, кидатися навтікача, намазати п'яти салом, накивати п'ятами, дати ходу, дати тягу, взяти ноги на плечі* тощо.

Звісно, основний теоретичний матеріал з фразеології переважно засвоєний студентами ще під час вивчення згаданої теми у рамках загальноосвітньої школи. Отже, це потрібно враховувати у роботі зі студентами та під час добору матеріалу. Однак ми свідомі того, що вправління практичне має обов'язково ґрунтуватися на теоретичному підґрунті. Тому, у рамках курсу української мови (за професійним

спрямуванням) вдаємося до повторення теоретичного аспекту у формі рефератів, які студенти попередньо готують, а згодом захищають на практичному занятті з таких запропонованих тем, як: “Джерела української фразеології”, “Прислів’я та приказки – скарби народної мудрості” тощо.

У науковому, діловому і публіцистичному стилях, які покладено в основу вивчення курсу української мови для студентів аграрних ВНЗ, використовуються книжні фразеологізми, що виникли на писемній основі. До книжних фразеологізмів належать термінологічні словосполучення, поява яких зумовлена постійним розвитком різних галузей науки, культури, техніки.

Позаяк фразеологізми є одним з невичерпних джерел багатства і виразності мовлення, то й вживати їх потрібно доречно. Тому треба уникати помилок типу *мати роль* (треба – *відігравати роль*), *вантаж спогадів* (треба – *тягар спогадів*), *приймати участь* (треба – *брати участь*), *втирати очі* (треба – *замилювати очі*), *розбити намет* (треба – *встановити намет*), *лоскотлива обставина* (треба – *делікатна обставина*), *втратити свідомість* (треба – *знепритомніти, впадати в дитинство* (треба – *здитиніти*). Запас фразеологізмів й уміле їх використання робить наше мовлення багатим, виразним й оригінальним [6].

Важливим аспектом фахової мовної підготовки студентів є знання ними фразеологічних норм сучасної української літературної мови, коли не спотворюється зміст і граматична будова фразеологічних одиниць. Необхідно розрізняти фразеологізми від вільних словосполучень. Однак у мовленні носіїв часто порушується граматична будова усталених мовних зворотів. Низька культура мовлення сучасного аграрія характеризується порушенням правил слововживання, граматики, вимови та наголошення, написання. Наприклад, помилково вживають вислови *відпала необхідність* замість *немає потреби, становити собою* замість *являти собою, попереджати хворобу (тварин, рослин)* замість *запобігти хворобі, рівні по величині* замість *однакові (рівні) за розміром (за обсягом), попередити розповсюдження бур’янів* замість *запобігти поширенню бур’янів, поверховий обробіток ґрунту* замість *поверхневий обробіток ґрунту, складатися у качани* замість *зав’язуватися в головки, скрутне положення* замість *скрутне становище, приймати (прийняти) міри* замість *вживати (вжити) заходів*, тощо. Цілісність значення, відтворюваність, відносна постійність

компонентного складу та структури, а також експресивність дозволяють окреслити межі фразеологічного складу. Ця категорія усталених зворотів посідає значне місце у фразеології української мови, а тому студентам на практичних заняттях з української мови подаємо найбільш вживані з них у професійній мовній практиці і пояснюємо денотативні відмінності у їх лексичних значеннях.

Під час вивчення фразеології ми маємо подбати також про дотримання студентами культури мовлення. Культура спілкування є складовою частиною культури людини в цілому і безпосереднім організатором структури людських стосунків. Стан моральної та психологічної культури спілкування в суспільстві відчутно впливає на рівень економічного й політичного розвитку держави, духовність її громадян, їх національну свідомість. Культура спілкування формується багатьма по коліннями. Суспільство загалом і кожний його член зокрема мають прагнути того, щоб не лише зберегти, а й примножити духовний спадок попередників.

Дбаючи про підвищення рівня мовленнєвої культури, а також збагачення словникового запасу студентів-аграріїв, зокрема агрономічного напрямку, та здійснюючи міжпредметні зв'язки, ми практикуємо такі завдання, як-от: *дібрати до низки професійних порад ідіоми*.

До поради: *Краще засівати добірні зерна, аніж які-небудь* – майбутні аграрії добирають такі прислів'я: «Чистим зерном сійте поле, то вродить хліб, як море, а нечистим посієте – собі шкоди надієте»; «Що посієш, те і вродить»; «Від привозного насіння врожай часто кращий»; до поради: *Насіння треба кидати у добре підготовлений ґрунт* – «Вдячність і пишиця родять лише на доброму ґрунті»; «На добрій землі що не посієш, те й вродить»; до поради: *Варто пам'ятати про потребу у добривах* – «Більше землю вдобрять – матимеш урожай»; «Без добрив збирайтесь лише на врожай бур'янів»; «Дай землі, то й вона тобі дасть»; «Хто землі дає, тому й земля дає» і под.

Студенти-аграрії мають знатися і на тому, які прислів'я можна дібрати до низки ключових слів. Наприклад, до *прибуток (дохід)*: «Буде за худобою догляд – буде й прибуток»; «Всякий дохід не обходиться без турбот»; «Веди за тваринами старанний догляд – будеш мати прибуток»; до *земля*: «Буде земля, то й корову купите»; «Без догляду земля занепадає»; «Аби земелька була нам доброю матір'ю, аби небо знало, що воно для нас – як

батько».

Створюючи необхідні умови для вільного розвитку особистості студента, його мислення і мовленнєвої культури, через залучення до різноманітних видів творчої діяльності, ми таким чином долучаємося і до процесу виховання. Адже відомо, що навчання і виховання перебувають у тісній взаємодії. Таким чином, вищі навчальні заклади, крім надання освітніх послуг, мають готувати свідому національну інтелігенцію, сприяти оновленню і збагаченню інтелектуального генофонду нації, вихованню її духовної еліти, примножувати культурний потенціал, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів.

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих закладах освіти самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Зважаючи на те, доцільно деякі види робіт, виконання яких потребує часу, виносити на самостійне опрацювання, зокрема пояснення джерел фразеологізмів, з'ясування значення стійких зворотів мови тощо. Згадану роботу студенти можуть виконувати у бібліотеці ВНЗ, навчальних кабінетах, а також у домашніх умовах.

Мовлення майбутніх аграріїв є невіддільною складовою їх успішного зростання. Курс української мови (за професійним спрямуванням) є нормативною навчальною дисципліною, яка вивчає норми сучасної української літературної мови з метою їх подальшого застосування у професійній діяльності представника аграрної сфери. Передбачається, що в процесі вивчення згаданої дисципліни студенти-аграрії не лише заповнять лакуни, що утворилися під час вивчення української мови у загальноосвітній школі, але й удосконалюватимуть уміння і навички щодо вироблення культури фахового мовлення, зокрема свідомого використання стійких зворотів мови (фразеологізмів) в управлінських текстах.

Сучасний аграрій має йти в ногу з часом, стежити за змінами та тенденціями мовної норми, він повинен знати, яка реальна практика вживання, наскільки вона відповідає загальним законам мови і тенденціям її сучасного розвитку. Не можна бути осторонь мовних покручів, неприродного, невиправданого і незрозумілого вживання мовних норм.

Висновок. Таким чином, причинами, які постають на заваді успішного оволодіння професійними фразеологізмами, є низький рівень культури

мовлення – частки загальної професійної культури аграрія, брак мотивації до вивчення української мови, невпорядкованість української фразеології для майбутніх аграріїв. Тому, подана публікація є лише невеликим доробком, який частково допоможе розв'язати порушену проблему.

Література:

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології / М.Ф. Алефіренко. – Х., 1987. – 210 с.
2. Березнева І.М. Особливості вивчення фразеологічних одиниць з семантизмами як наукова проблема / І.М.Березнева // Лінгвістичні дослідження. – 36 наук. Пр. – Вип. 5. – ХДПУ, 2000. – С. 122-127.
3. Васильченко В.О. Українська фразеологія / В.О. Васильченко.– К., 2000.
4. Коваль А. П. Крилаті вислови в українській літературній мові / А. П. Коваль, В. В. Коптілов. – К., 1975. – 335 с.
5. Медведєв Ф. П. Українська фразеологія: Чому ми так говоримо / Ф. П. Медведєв. – Харків, 1982. – 232 с.
6. Олійник І. С. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І. С.Олійник, М. М. Сидоренко.– Х.: Прапор, 1997. – 462 с.
7. Пелепейченко Л.М. Порівняльна лексикологія української, російської та англійської мови / Л.М. Пелепейченко, Н.В.Тучина.– Х.: ВІВВ МВСУ, 2003. – 110 с.
8. Скрипник Л. П. Фразеологія української мови / Л. П.Скрипник. – К., 1973. – 280 с.
9. Сучасна українська літературна мова: Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К., 1997. – 493 с.
10. Сучасна українська мова: Підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; За ред. О. Д. Пономарева. – К., 1997. – 400 с.
11. Токарська А.С. Ділове мовлення юристів у схемах і тестах : навчальний посібник / А.С.Токарська – К.: Центр учбової літератури, 2005. – 269 с.
12. Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови: В 2-х т./ Г. М. Удовиченко.– К., 1984.
13. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму / В. Д. Ужченко.– К., 1988. – 279 с.
14. Українська афористика. – К., Просвіта, 2001. – 320 с.
15. Чабаненко В.А. Стилістикаекспресивнихзасобівукраїнськоїмови /В.А. Чабаненко. – Запоріжжя, 2002.